

Suxrob IBRAGIMOV,
Qarshi xalqaro universiteti dotsenti
E-mail: ibragimovsuxrob@mail.ru
Gulzoda MUHIDDINOVA,
Qarshi xalqaro universiteti dotsenti

O‘zMU professori B.To‘ychiyev taqrizi asosida

THE ROLE OF LOGICAL TASKS FOR FORMING THE LOGICAL THINKING OF PRIMARY CLASS STUDENTS

Annotation

This article talks about the role of logical problems in teaching primary school students to think logically and what needs to be emphasized in this regard.

Key words: teacher, student, logical thinking, analysis, synthesis, skill, direction, research.

РОЛЬ ЛОГИЧЕСКИХ ЗАДАЧ В ФОРМИРОВАНИИ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В данной статье говорится о роли логических задач в обучении учащихся начальных классов логически мыслить и на что необходимо обратить внимание в связи с этим.

Ключевые слова: учитель, ученик, логическое мышление, анализ, синтез, умение, направление, исследование.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING MANTIQUIY FIKRLASHINI SHAKLLANTIRISH UCHUN MANTIQUIY TOPSHIRIQLARNING O‘RNI

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini mantiqiy fikrlashga o‘rgatishda mantiqiy masalarning o‘rni va bu borada nimalarga ahamiyat berish zarurligi haqida so‘z yuritiladi.

Kirish. O‘qituvchi o‘quvchiga nafaqat bilim, ko‘nikma va malakalarni berishi, balki ularni hayotda qo‘llashga o‘rgatishi kerak. Fikrlashning eksentrikligini rivojlantirish, muammolarni oldingi muammoning yechimi yordamida hal qilish uslubidan voz kechish kerak. Aynan boshlang‘ich maktab yoshida, psixologlarning tadqiqotlariga ko‘ra, mantiqiy fikrlashni, muammoni hal qilish uchun nostandart yondashuvni shakllantirish zarur. Agar maktabgacha yoshda bolaning o‘yin faoliyati yetakchi bo‘lsa, boshlang‘ich maktabda o‘qishga yo‘naltirish mavjud. Fikrlash asosiy funksiyaga aylanadi. Aqliy faoliyatni rivojlantirish boshlang‘ich maktabda ustuvor ahamiyatga ega. Mantiqiy fikrlash bolani o‘zlashtirgan bilim, ko‘nikma va ko‘nikmalaridan foydalangan holda, shuningdek, nazariy va amalda nostandart vaziyatlarda qaror qabul qilishga, shuningdek, kerakli ma‘lumotlarni topishga o‘rgatishni tartibga soladi. Bularning barchasi mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, agar u asosiy vazifa bo‘lmasa, keyinchalik bolaning boshlang‘ich maktabda o‘qishi davrida eng muhimlaridan biriga aylanishidan dalolat beradi. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda quyidagilar muhim: tahlil qilish, sintez qilish, tushunchalar bilan ishlash, xulosa chiqarish, mulohaza yuritish, bahslashish va eng muhimi, mustaqil fikrlash odatini rivojlantirish, g‘ayrioddiy yechimlarni izlash. Aqliy faoliyat, boshqa har qanday faoliyat kabi, o‘qitilishi va rivojlanishi kerak. Zamonaviy dunyoda bola ko‘pincha shunga o‘xshash qiyinchiliklarga duch keladi, shuning uchun bu mavzu bugungi kunda eng dolzarb hisoblanadi[1, 137].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mantiqiy masalalarni yechishni aniq tizimlashtirilgan ketma-ketligi yo‘q. Стойлова mantiqiy masalalar yechish orqali o‘quvchilarda tahlil qilish, sintez qilish, tushunchalar bilan ishlash, xulosa chiqarish, mulohaza yuritish, mustaqil fikrlash odatlari shakllanishini e‘tirof etgan. T.Jumayev “Mantiqiy taffakkurni rivojlantirish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kundalik hayotida nega kerak” ligini izohlab bergan. Kichik maktab yoshi davrida mantiqiy fikrlash qanchalik muhimligi va mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning faol propedevtik bosqichi ekanligini asoslab bergan[1].

Tadqiqot metodologiyasi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mantiqiy fikrlashini rivojlantirish uchun quyidagi amaliyotlarni amalga oshirish muhim bo‘ladi [3, 35]:

O‘quvchilarga savollar berib, ularga o‘z fikrlarini ifoda qilish uchun imkoniyat yaratish. Savollarga jiddiy javoblar talab qilmasdan, ularni o‘ylab ko‘rish, o‘z fikrlarini bayon qilish va boshqalarning fikrlariga nisbatan fikr bildira olish ko‘nikmasini shakllantirish juda muhimdir. O‘quvchilarga mantiqiy muammolar va topshiriqlar berish orqali ularning fikrini qo‘llash uchun maslahatlar berish, maslahatlashish va birgalikda muammolarni yechish uchun imkoniyatlar yaratib berish kerak.

O‘quvchilarni mantiqiy o‘yinlar orqali o‘rganish juda samarali bo‘ladi. Masalan, mantiqiy savollar yozilgan kartochkalar, birgalikda bajariladigan o‘yinlar, mantiqiy topshiriqlar va boshqalar. Bu ularga muhim mantiqiy o‘ylash va tushunchalarni rivojlantirish imkoniyatini beradi.

Tahlil va natijalar. O‘quvchilarni yangi materialni tahlil qilish va o‘rganishni o‘rgatish uchun o‘z fikrlarini bildirish uchun imkoniyatlar yaratib berish kerak. Bu ularga materialni tahlil qilish, mantiqiy jihatdan qo‘llanish va qaror qabul qilishning muhim qismi bo‘ladi.

Bu amaliyotlar, o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash va tushunchalarini rivojlantirishga yordam berishi uchun mo‘ljallangan. Har bir o‘quvchi boshlang‘ich darajada mantiqiy fikrlash va o‘ylash bilan tanishishga yordam beruvchi faoliyatlar orqali mantiqiy jarayonlarni rivojlantirishi mumkin.

Boshlang‘ich sinf darsliklarida mantiqiy fikrlashga qaratilgan savollar juda ahamiyatli va ko‘p qo‘llaniladigan vositalardan biri. Bu savollar o‘quvchilarning tushunchalarini rivojlantirish, o‘ylash ko‘nikmalarini o‘rgatish, muammolarni yechish va o‘zlarini ifodalash uchun juda foydali bo‘ladi. Bundan tashqari, bu savollar mantiqiy qilib yechilishi kerak bo‘lgan topshiriqlarni berish uchun muhimdir.

Mantiqiy fikrlash qobiliyati 1-sinf o‘quvchilari uchun zarurdir. Mantiqiy fikrlashning eng kichik usullariga ega bo‘lmasdan materialni to‘liq o‘zlashtirish mumkin emas. Mantiqiy fikrlashni o‘rgatish, shuningdek uni rivojlantirish tabiiy, hayotiy vaziyatlarga yaqin bo‘lishi kerak. Shu bilan birga, pedagogik vositalar bola rivojlanishining yoshga bog‘liq xususiyatlarini

(psixologik va jismoniy) hisobga olishi kerak. Mavjud maktab o'quv dasturlarida, albatta, mantiqiy universal harakatlarini shakllantirish mashqlari mavjud, ammo mavhum fikrlashni rivojlantirish zarurligini hisobga olgan holda, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun qo'shimcha dastur ishlab chiqish uchun tajriba o'tkazish mantiqan to'g'ri keladi va har qanday darsga mashqlarni o'quv jarayonida ham kiritish mumkin. Hozirgi vaqtda mantiqiy universal ta'lim harakatlarini shakllantirishning turli xil usullari mavjud. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun qo'shimcha mashqlarni kiritish uchun har bir o'qituvchi kichik o'quvchilarning jismoniy va psixologik xususiyatlarini tahlil qilishi va hisobga olishi, har bir bolaning individualligini hisobga olishi kerak. Bunday vazifalar o'quv jarayonida ham, sinfdan tashqari ishlarda ham mutlaqo har qanday darsda amalga oshirilishi mumkin. Ushbu mashqlarning turi quyidagicha bo'lishi mumkin: mantiqiy ketma-ketlik (bir qator tavsifa etilgan narsalarning ortiqcha miqdorini toping yoki rasmlarning mantiqiy turkumini yarating); labirint; mantiqiy aloqalarni topish (ikkita obyekt o'rtasidagi o'xshashlikni aniqlash); xato toping; xususiyatlarga ko'ra narsalarni ajratish.

Kichik maktab yoshi - bu mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning faol propedevtik bosqichi, bu davrda umumta'lim maktabining o'quv dasturini muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun asos bo'lgan tahlil, sintez, umumlashtirish, cheklash, tasniflash, taqqoslash, mavhumlashtirish va boshqalarning mantiqiy operatsiyalarini amalga oshirish uchun asoslar yaratiladi. Kichik maktab o'quvchilari tomonidan mantiqiy operatsiyalarni bajarilishini tavsiflovchi yoshga bog'liq asosiy xususiyatlarga quyidagilar kiradi: sezgirlik, mavhumlikka nisbatan faoliyatni tahlil qilish, sintezni asosan vizual vaziyatda obyektlar bilan harakatlarini to'xtatmasdan amalga oshirish, taqqoslash operatsiyasini obyektlar, bog'lanishlar va obyektlar bilan o'zaro munosabatlarni tartibga solish bilan almashtirish istagi, xususiyatlar, obyektlarning muhim xususiyatlarini ularning yorqin tashqi belgilari bilan almashtirish. Shunday ekan, boshlang'ich sinf o'quvchilarini mantiqiy fikrlashga o'rgatish boshlang'ich sinf o'qituvchilarining eng muhim vazifalaridan biridir.

Mantiqiy masalalar o'quvchilarga mantiqiy fikrlashni o'rganish va tushunishga yordam beradi. Ularga muammolarni o'ylash, ularni yechish uchun strategiyalarni rivojlantirish va fikrlarini izlash uchun o'zlarini rivojlantirishga imkoniyat yaratadi. Ularga o'ylash va muammolarini tahlil qilish, kundalik hayotda qo'llaniladigan mantiqiy ko'nikmalar rivojlantirishga yordam beradi. Ularga yangi yechimlar qidirish va muammolarini hal qilish uchun kreativlikni rivojlantirish imkoniyatini beradi.

Bular sababli, boshlang'ich sinf darsliklarida mantiqiy fikrlashga qaratilgan savollar juda muhimdir va o'quvchilar uchun juda foydali bo'ladi. Keling shu o'rinda boshlang'ich sinf darsligidagi mantiqiy masalalarni ko'rib o'taylik.

Masala[5, 126]: Ikkita yosh bola va uchta katta odam uchun kinoga chipta 160 ming so'm bo'ladi. Kattalarning chiptasi bolalarnikiga qaraganda ikki marta qimmat. Ikkita katta odam va uchta bola uchun chiptaga qancha to'lash kerak.

Yechim: Mantiqiy masalani yechish matnli masalani yechishdan farq qiladi. Mantiqiy masalani yechishda matnli masaladek to'g'ridan - to'g'ri yondoshilmaydi. Mantiqiy yondashuv bilan masalani qadam-baqadam yechamiz.

Ikkita yosh bola va uchta katta odam birgalikda chipta uchun 160 ming so'm pul to'lagan ekan.

Kattalarning chiptasi bolalarnikiga qaraganda ikki marta qimmat ekan. Demak, ikkita yosh bolaning chipta puliga bitta katta odamga билет olsa bo'ladi.

U holda 160 ming so'm pul aslida to'rtta katta odamga to'langan pul bila bir xil. Shunga ko'ra bitta katta odamga to'langan pul 40 ming so'm bo'ladi. Bundan ko'rishimiz mumkinki bitta yosh bolaning chipta narxi 20 ming so'm ekan. Ikkita katta odam va uchta yosh bola uchun 140 ming so'm miqdorda pul to'lash kerak.

Masala[4, 33]: Rasmlar ko'rgazmasida bir nechta rassomlar 50 ta surat taqdim qilishdi. Har bir rassom hech

bo'lmaganda bitta surat berdi va ular bergan suratlar soni bir xil emas. Bu guruhda ko'pi bilan nechta rassom bo'lishi mumkin?

Yechim: Jami topshirilgan rasmlar soni 50 ta ekan. Va har bir rassom topshirgan suratlar soni takrorlanmayabdi. Bu masalani yechimida o'quvchi birinchi bo'lib yondashishi kerak bo'lgan qismi: rassomlar soni maksimal bo'lishi uchun ular topshirgan suratlar soni qanday bo'lishi kerak? Har bir rassom topshirgan suratlarini qo'shsak 50 bo'larkan, u holda biz qo'shiluvchilari soni maksimal bo'ladigan va yig'indisi 50 bo'ladigan sonlarni topishimiz kerak. Eng kichik qo'shiluvchi bir raqami bo'ladi. Keyingilari bittaga ortib brogan holda bo'ladi. 1 dan 9 gacha bo'lgan sonlarni qo'shib chiqadigan bo'lsak yig'indisi 45 ga teng bo'ladi. 50 chiqishi uchun 5 qo'shish kerak u holda 5 ikki marta takrorlanib qoladi. Shuning uchun 5 ni tushurib qoldirib 10 ni qo'shadigan bo'lsak unda 50 chiqadi va qo'shiluvchilar soni eng ko'pi bilan 9 ta bo'ladi.

Mantiqiy taffakkurni rivojlantirish boshlang'ich sinf o'quvchilarining kundalik hayotida nega kerak? degan savolga ham to'xtalib o'tsak[2, 350].

Mantiqiy fikrlash, o'quvchilarga muammoni o'rganish va hal qilish uchun kundalik hayotida yordam beradi. O'quvchilarga foydali mantiqiy o'yinlar, muammoli vaziyatlar, hikoyalar, qissalar va boshqa kontekstlar orqali mantiqiy fikrlashni rag'batlantirish kerak. Bu sabablar kundalik hayotda boshlang'ich sinf o'quvchilariga mantiqiy tafakkur va fikrlashni rivojlantirish uchun qanday maslahatlar tashkil etilishi kerakligini ko'rsatadi.

Mantiqiy masalani bolalarga yechishni o'rgatish uchun qanday metodlardan foydalansak bo'ladi.

1. "O'ylash uchun tasniflash" Bolalarga muammolarni tahlil qilish va o'ylash uchun tasniflash ko'nikmasini shakllantirish. Ularga mantiqiy masalalarni tahlil qilish va muammolarni qanday yechish kerakligini o'rganishga yordam beradi.

2. "O'yinlar" Bolalarga mantiqiy o'yinlar orqali mantiqiy fikrlashni rag'batlantirish. Masalan, boshqotirmalar, mantiqiy kartalar, strategik o'yinlar va kreativlikni oshirish uchun qiziqarli o'yinlar yordamida mantiqiy masalalarni hal qilishga o'rgatish mumkin.

3. "O'quvchilar orasida munozara o'tkazish" O'quvchilarda mantiqiy masalalarni yechishda o'zlarining o'yinlarini ifodalash va izlash uchun munozara o'tkazishga imkoniyat yaratish. Ularga o'z fikrlarini bayon qilish, boshqa o'quvchilarning fikrlarini eshitish va mantiqiy javoblar qidirishga imkoniyat yaratish.

4. "Fikrlash va muhokama uchun mashg'ulotlar" Mantiqiy masalalarni yechish uchun o'quvchilarga mantiqiy fikrlash va muhokama uchun mashg'ulotlar tashkil etish. Bu mashg'ulotlar mantiqiy o'ylash, fikrlash va maslahatlashishni rivojlantirish uchun yordam beradi.

Bu metodlar, bolalarga mantiqiy masalalarni yechish va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun foydali bo'lishi mumkin. Har bir o'quvchi mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga o'ziga xos metodlardan foydalanishga qodir, shuning uchun turli metodlarni birlashtirish va moslashtirish juda muhimdir.

Xulosa va takliflar. Hozirgi kunga kelib maktab darsliklarida kelayotgan mantiqiy masalalarning sifati, darajasi yuqoriladi. Har bir mavzu yakunida mantiqiy masalani uchratish mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining muammoli vaziyatda to'g'ri fikr yuritishi, mazkur mantiqiy masalalarda yechimga olib boradigan yo'lni tanlashda o'zgacha yondashuv talab etiladi. Yuqorida keltirilganidek, o'qituvchi har bir mantiqiy masalani o'quvchilari bilan yechishida u tomonidan taklif etiladigan metodlar alohida ahamiyat kasb etishini ko'rishimiz mumkin. Demak, o'qituvchining vazifasi keltirilgan holatda o'ta qulay, tushunarli, sodda va kompakt usul tanlashda ekanini tushunishimiz mumkin bo'ladi. Bu boshlang'ich sinf o'quvchilarining yuqori sinfda o'qiganlarida algebra, geometriya fanlarini oson o'zlashtirishlariga, kelajakda matematika fanidan fan olimpiadalarda muvaffaqiyatli ishtirok etishlariga asos bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. Стойлова Л.П. Теоретические основы начального курса математики. Учебное пособие. Москва. "Академия". 2014. 272 с.

2. Jumayev. M.E. Matematika o'qitish metodikasi. (OO'YU uchun darslik) TOSHKENT. "TURON-IQBOL", 2016-yil. 416 b.
3. Jumayev M. Boshlang'ich matematika nazariyasi va metodikasi. (OO'YU uchun darslik) Toshkent. "Turon-Iqbol", 2010-yil. 320 b.
4. Boshlang'ich ta'lim jurnallari. 2020-2023 y.y.
5. I.V.Repyova. Uchinchi sinf matematika darsligi. Toshkent. "Novda" 2023 y.
6. Bikbaeva N. 4- sinf matematika darsligi.Toshkent."O'qituvchi" 2020 y.
7. Jumayev M.E. Boshlang'ich matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. Pedagogik yo'nalishdagi kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma. "Ilm-Ziyo" nashr. Toshkent-2007.
8. Jumayev M.E. Bolarada boshlang'ich matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. Pedagogik yo'nalishdagi kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma. "Ilm-Ziyo" nashr. Toshkent - 2014.
9. Vygotskiy, L.S.Fikrlash va nutq / L.S. Vygotskiy - M: AST, 2005 yil.
10. Jumayev M.E. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan laboratoriya mag'ulotlari. Oliy ta'lim muassasalari uchun darslik.Toshkent., «Yangi asr avlodi» 2006 yil. 20 b.t